MILOSLAV STIEBER:

Nerovnost před trestním soudcem.

Dřívější rozdrobení státu na různé soudní vrchnosti způsobilo přirozeně i různé právo těchto vrchností. Jinak se soudilo na právu zemském, jinak na právu městském, jinak na právu manském, horním a selském. Byl-li tedy týž trestný případ u různých těchto pravomocí různě souzen, nelze mluviti o nerovnosti, poněvadž všude byla různá práva. Ale i v obvodu těchto pravomocí mohlo se různé posuzování těchže trestních případů vyskytovati. Přinášela to s sebou svoboda soudcovského rozhodování. Nebylo trestního zákona, který trestní delikty určitému stíhání podroboval. Soudce rozhodoval tu podle své libosti sám. Toto rozhodování mohlo vésti k nestejnoměrnosti, kteráž mohla se státi až nespravedlivostí. Tato nerovnost je proto také hlavním důvodem pro trestní zákony, které vydávají teritoriální vladaři.[1])

K nerovnosti této přispělo také dřívější společenské rozvrstvení obyvatelstva. Bylo rozmanitého sociálního stupně. Ke každé jeho vrstvě hledělo se proto jinak. Jiné tresty byly pro člověka svobodného a jiné pro nesvobodného. To projevovalo se zejména také při šlechtě.[2]) Trestní soudce ukládal jí jiné tresty, než které ukládal osobě nešlechtické. Tyto rozdíly bychom mohli sledovati v každém právu. Zde chceme však se zabývati pouze právem, které mělo největší vliv na trestní právo střední Evropy, obecným právem trestním. I zde zůstane však stranou, kde přirozená povaha pachatelova vedla ku nerovnosti, jak to bylo na př. u dětí a žen. Děti nebývaly sice trestány, ale právo neostýchalo se je trestati, když jistá zralost rozumu u nich již byla patrna. U žen vytvořily se pak zvláštní ženské tresty. Místo oběšení bývaly za živa zahrabávány, místo vězení jen k domácí vazbě přidržovány nebo

---

[1]) Landgerichtsordnung Ferdinanda I. pro Rakousy nad Enží z 1. X. 1559, Landgerichtsordnung in Steyer vévody Karla z 24. XII. 1574, Landgerichtsordnung pro Rakousy pod Enží Ferdianda III. z 30. XII. 1656.

[2]) D. Rudolf His, Geschichte des deutschen Strafrechts bis zur Carolina, München u. Berlin, 1928, 70, 71.

vůbec mírně trestány,[3]) ač pozdější doba při čarodějství trestem ohně je stíhala. Když církev soulož jen manželství vyhradila, byla i mezi ženami nerovnost. Nemanželská soulož ženy počestné trestala se jako zločin, u nevěstky byla však bestrestná.[4])

Při obecném právu trestním, které jako soukromé právo obecné platilo v Evropě, musíme vyjíti z římského práva. Nebylo nikde větší uzavřenosti mezi jednotlivými třídami obyvatelstva, než ve starém Římě. V římském právu byly již podle zákona 12 tabulí pro různé třídy obyvatelstva různé tresty. Pro krádež trestal se svobodný ztrátou svobody, nesvobodný ztrátou hrdla. V době republikánské byli si všichni občané rovni. Nerovnost povstala však za principátu, když zavedena byla dvojí šlechta, dědičné šlechtictví říšských senátorů a osobní šlechtictví římských rytířů. Tyto dvě kategorie stály jako zvláštní skupiny proti obecnému lidu (plebs). Tento privilegovaný kruh osob byl pak v trestních řádech ještě rozšířen. Byly jich 4 druhy:

1. říšští senátoři, zahrnující agnátskou descendenci až do třetího stupně, spolu i s manželkami,
2. rytíři, původně jen doživotní, později dědiční (equites romani) ve třech skupinách, dále pak doživotní rytíři,
3. vojíni, veteráni a jejich děti,
4. radové říšských měst.

Tyto kategorie zvaly se v trestních řádech »honestiores«, osoby jiné naproti nim »humiliores«. Pro »honestiores« užívalo se mírnějších trestů.[5])

Římských pramenů užívalo se ve školách italských, když bylo stanoviti tresty pro různé sociální vrstvy. Z Lex Cornelia se citovalo: Humiliores solent bestiis subjeci, altiores deportantur in insulam.[6]) Již Glossa počala činiti rozdíl mezi šlechtici jednak pro

---

[3]) Prosperi Farinaccii, Praxis et theoricae criminalis Pars tertia, Lugduni, 1635, qu. 48, causa 16, His, l. c., 7.

[4]) Georg Dahm, Das Strafrecht Italiens im ausgehenden Mittelalter, Berlin u. Leipzig, 1931, 409.

[5]) Theodor Mommsen, Römisches Strafrecht, Leipzig, 1899, 1031 a násl. Dig. 48, 19, 38, 15: qui abortionis aut amatorium poculum dant, etsi in dolo non faciant, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metallum, honestiores in insulam amissa parte bonorum relegantur.

[6]) Farinaccius, l. c., qu. 98, causa 14.

tresty tělesné, jednak pro tresty zahanbující a pro tresty peněžité. Při trestech tělesných trestali se šlechtici mírněji než nešlechtici, z trestů zahanbujících se vůbec vylučovali, naproti tomu však tresty peněžité postihovaly je přísněji než nešlechtice. Postglossátoři dosvědčují, že vytvořil se obyčej, podle něhož trest smrti vykonává se u šlechticů toliko stětím, nikoli oběšením a že se jim poenae viles neukládají. Pro šlechtice vytvořily se takto zvláštní tresty šlechtické (poenae nobilium).[7])

Trestají-li se šlechtici, neužívá se ponižujících prostředků, jako holí a pod. Šlechtici neodsuzují se ku práci v dolech anebo na galejích. Tam, kde nešlechtic trestá se stětím, šlechtic trestá se pouze vypovězením. Šlechtic, který dopustí se smilstva s pobočnou příbuznou, nemá býti mrskán, ale jen relegován. Ztrácí však polovici svého jmění a je povinen zneuctěnou osobu dotovati.[8]) Pro cizoložství ukládali někteří šlechticům poenam ordinariam, totiž ztrátu života mečem, jiní pouze ztrátu polovice jmění.[9]) Pro rouhání trestal se šlechtic v Lipsku pranýřem před kostelem nebo dočasným vězením.[10]) V některých městech lze šlechtice trestati jen se svolením zeměpána.[11]) Obecně se také učilo, že soudce, který vynáší trest arbitrární, má šlechtice mírněji posuzovati.[12]) Milleus ve své »Practica criminalis« praví: »inter poenas mortis iudex potest arbitrari an igni subjiciat, quae est gravior poena, vel furcae, vel decoletur, nam gratiam potest facere poenae, non vitae.«[13])

Tam, kde dopouštěla se žaloba na odvolání urážky (actio ad palinodiam), nemohl nešlechtic proti šlechticovi tuto žalobu podá-

---

[7]) Julii Clari, Opera omnia. Liber V., Francofurti ad Moenum, 1572, 190, n. 24.

[8]) Mathias Berlichius, Quarta pars Conclusionum practicabilium, Lipsiae—Jenae, 1651 concl. 33, num. 31.

[9]) L. c. Concl. 27, num. 78.

[10]) L. c., Concl. 2, num. 12.

[11]) Farinaccius, l. c. qu. 98, causa 14.

[12]) Henrici Boceri, Tractatus de omnis generis homicidio, Tubingae, 1629, 199.

[13]) Joannis Millei, Practica criminalis, Venetiis, 1549, fol. 136, num. 102.

vati.[14]) Obecným pravidlem se stalo: »ubi delinquens est in dignitate constitutus vel nobilis, ubi per legem imponitur poena mortis, debet decapitari.«[15])

Kdo takto jako šlechtic potrestán býti chtěl, musil své šlechtictví v procesu dokázati. Nauka, která tu soudům domněnkami chce pomoci, vykládá, že za šlechtice považuje se ten, kdo má úřad, hodnosti a cti, které se dávají pouze šlechticům. Šlechtictví lze dokazovati listy nebo vlastnictvím kaple.[16])

Když se zavedlo inkvisiční řízení a s ním také útrpná otázka, které ani římské prameny svobodného občana nepodrobovaly, i šlechtic byl z útrpného tázání vyloučen.[17])

Výjimečné postavení šlechticů pojímalo se v trestním systému obecného práva trestního do kapitoly o zmírňování trestů (De poenis temperandis)[18]) a výhody šlechtické rozšiřovaly se i na jiné osoby. Tak Farinaccius praví: »Nobiles, divites et in dignitate constituti regulariter puniuntur mitius, quam ignobiles, pauperes et minus digni.«[19]) Výhod těchto pak užívali i také doktoři a licentiati: »non solum eos militare, qui gladio, clypeis, thoracibus nituntur, sed etiam advocatos, cum laborantium spem, vitam et posteros defendunt.«[20])

Nauka obecného práva přijala také zásadu postglossátorů, že úlevy se skýtají šlechticům při trestech tělesných, ale nikoli při trestech peněžitých. Uznávalo se, že sebe menší trest tělesný je pro šlechtice těžký, nikoli však sebe větší trest peněžitý. Nauka, když různé delikty, šlechtici spáchané, zkoumala, došla k přesvěd-

---

[14]) Berlichius, Concl. 62, num. 28, Benedictus Carpzow, Practica nova rerum criminalium, p. II., qu. 94, n. 9.

[15]) Milleus, l. c.

[16]) Prosper Farinaccius, Decisiones sacrae rotae Romanae, Lugduni, 1628, dec. 248.

[17]) Henricus Bocerus, Tractatus de quaestionibus, Tubingae, 1630, cap. IV., num. 31 et sequ., Josia Norden, De statu nobilium civili synoptica tractatio. Gissae Hessorum, 1623, cap. V., num. 17, 160. Antonio de Quevedo y Hoyos, Libro de indicios y tormentos, Madrid, 1632, cap. 2, num. 8.

[18]) Andreas Tiraquellus, De poenis, Lugauni, 1562, 121 a násl.

[19]) Farinaccius, Praxis, qu. 98, causa 14.

[20]) Benedictus Carpzow, Practica nova rerum criminalium, p. III., qu. 118 n. 75.

čení, že u některých deliktů není ani vhodno, ani slušno, aby se šlechtici nějaká výhoda při trestu popřávala. Odpírala tuto výhodu šlechticům, kteří se dopustili velezrady, urážky majestátu, neposlušnosti proti vladaři, kacířství, krádeže, loupeže, podvodu, porušení míru a žhářství. Hodnost šlechtice činí tyto zločiny ještě těžšími. Šlechtic nemohl se také odvolávati na své šlechtictví, když šlo o tresty vztažité (poenae relativae). Bylo to tehdy, když šlechtic, propadnuv se svou žalobou, upadl do trestu, na který šla jeho vlastní žaloba. Beze všech ohledů trestal se také šlechtic, který při zločinu své šlechticví skrýval anebo osobě nešlechtické zločin rozkazoval. Šlechtic neměl se také tehdy mírněji posuzovati, když to místní statut zapovídal.[21])

Uznávalo se, že šlechtic, který se hanebných zločinů dopouští, nemůže se ani na poenae nobilium odvolávati. Citovaly se případy, že šlechtic v kostele stříbrný kříž a kalich ukradl a proto byl oběšen jako nešlechtic.[22]) Když šlechtic někoho zákeřně přepadl a ruku mu uťal, byl stejně také utětím ruky ztrestán.[23])

Tyto názory pronikly i v judikatuře. Sasští kmeti dali roku 1600 právní naučení, že ohněm má býti trestán šlechtic, který dopustil se mnohých krádeží, loupeží na cestách, vloupání do kostelů a vražd.[24]) K pranýři a do vězení odsoudili pak kmeti lipští šlechtice pro jeho mnohé klení.[25])

Tyto výjimky vedly k tomu, že výhody šlechticů upadaly v zapomenutí. Zvyk a obyčej je odstraňoval.[26]) Posléz uznávaly se jen tam, kde soudce podle svého uvážení trest arbitrární ukládal.[27]) Novým pravidlem bylo, že tam, kde se trest bez rozdílu ukládá, žádný ohled na šlechtice bráti nelze.[28]) Privilegiem odiosním bylo, že šlechtic musí býti před popravou degradován, »quia nemo debet mori in dignitate«.[29])

---

[21]) Farinaccius, Praxis, qu. 94, num. 14.
[22]) Berlichius, Concl. 44, num. 33.
[23]) Berlichius, Concl. 20, num. 24.
[24]) Carpzow, l. c., p. 1., qu. 38, num. 26.
[25]) Carpzow, l. c., p. 1., qu. 45, num. 93.
[26]) Carpzow, l. c., p. 1., qu. 38.
[27]) Farinaccius, qu. 98, c. 14.
[28]) Berlichius, Concl. 62, num. 3.
[29]) Norden, cap. V., num. 164.

Mínění toto nalezlo pak již také ohlas v literatuře obecného práva trestního koncem 18. a v první polovici 19. století. Koncem 18. století jen jako zbytek dřívějších názorů uvádí se mezi okolnostmi polehčujícími stav šlechtický, kněžský, vojenský, doktorský a jiné hodnosti,[30]) pokud tyto polehčující okolnosti nevyvažují okolnosti přitěžující a dále že trest oběšení mění se v trest stětí, jakož i že při trestech arbitrárních nemůže sice soudce uznati na osvobození, ale aspoň na trest mírnější.[31])

Ale již ke konci 18. století ozývají se proti takovým šlechtickým výhodám rozhorlené hlasy. Praví se, že nemůže nic vzbuditi horší mínění o zákonech, vrchnostech a úřadech, než skutečnost, že osoby, na čestných místech postavené, zločiny na zločiny hromadí, svěřené jim pokladny olupují, vdovy a sirotky podvádějí, nespravedlivé dary přijímají a násilností se dopouštějí. Státu musí na tom záležeti, aby zločiny ani u osoby vznešené, ani u osoby nízko postavené nezůstaly nepotrestány anebo jen mírně trestány. Při trestu nesmí se hleděti na vyšší nebo nižší stav pachatele. Než rozdíly sociální nepouštějí se přece se zřetele. Kdyby se na postavení osob vůbec nehledělo, bylo by to také nespravedlivost. Větší je jistě urážka, které se dopouštějí osoby nižší na osobě vyšší, než naopak. Těžší je vražda, která zbavuje stát osoby obecně zas'oužilé. Některé tresty, jako pranýř, mohou vznešenou osobu zahubiti, nižší osobě zůstávají však lhostejny.[32])

Názory přirozenoprávní, vnikající do nauky trestního práva, dávaly odporu proti trestným výhodám šlechticů nového posílení. Zabití je stejný útok na přirozená práva, ať se ho dopouští nejprvnější osoba ve státě nebo osoba nejposlednější. Stav pachatele nemůže ničeho změniti na trestu. Ani vzhledem k vnitřní zodpovědnosti pachatele nelze na šlechtictví bráti nějakého ohledu. Stát dal šlechtě privilegia a vyvýšil ji nad jiné osoby. Šlechtictví bylo tedy vším důvodem k tomu, aby zodpovědnost šlechty byla zvýšena. Náhled tento nezavíral však oči před výhodami, které z mír-

---

[30]) Jos. Leonardi Banniza, Delineatio iuris criminalis, Oeniponti, 1773, § 229.

[31]) Johann Christian Quistorp, Grundsätze des deutschen peinlichen Rechts, Rostock u. Leipzig, 1783, I., 182.

[32]) Christian Gottlieb Quelin, Grundsätze der Gesetzgebung über Verbrechen u. Strafen, Linz, 1786, 88.

nějšího trestání šlechticů plynuly. Vytýkalo se, že rovnost trestní nesmí se bráti materielně, nýbrž poměrně, aby každý trpěl tolik, jako druhý. Při osobě vážnosti požívající stačí menší úhona cti než u osoby, které ztráta cti méně je škodlivá. U šlechtice stačí menší zlo, poněvadž svým vychováním je snáze přístupný polepšení. Při obyčejných lidech je však potřebí trestů těžších. Šlechtic je ve věcech cti velice citlivý, má o ní vyšší představu. Byl by tedy přísněji trestán než obyčejný člověk, kterému tato citlivost schází. U šlechtice trpí za trest celá rodina. U obyčejného člověka je také více svodů ke zločinu než u šlechtice. Než všechny tyto důvody nemohou obstáti v době, která slavnostně prohlašovala před zákonem rovnost všech lidí. Říkalo se proto: kdo se dopouští zločinu, podrobuje se trestu, který je na zločin vysazen. V tom leží stejnost trestů. Zákonný trest musí si každý dáti líbiti. Postihuje-li koho přísněji, nemůže si na to stěžovati.[33]) Literatura ze začátku 19. století stav šlechtický jako polehčující okolnost buď výslovně odmítá,[34]) anebo prohlašuje jej za nepravou okolnost polehčující,[35]) anebo se již o stavu šlechtickém při trestech vůbec ani nezmiňuje.[36])

Vylíčené názory došly také výrazu v trestních zákonech, které byly vydávány. Constitutio criminalis Carolina ustanovila v článku 159, že se má trestati »nach Gelegenheit der Person« a v článku 106: »Mehr soll ermessen werden der Stand und das Wesen der Person, so gestohlen hat.« Mimo to odkazoval tento zákon k císařským právům, podle nichž je se říditi a k radě osob práva znalých.

Když nauka pouštěla některé zločiny ze šlechtickýh trestů, šlo s ní souběžně také vyrůstající territoriální zákonodárství ve věcech trestních. Posílená moc zeměpanská, opírající se o vojsko

---

[33]) Gallas Aloys Kleinschrod, Systematische Entwickelung der Grundbegriffe und Grundwahrheiten des peinlichen Rechts. Erlangen, 1794, II. 153.

[34]) C. Reinhold Köstlin, System des deutschen Strafrechts, 1855, I., 596.

[35]) Dr. Anton Bauer, Lehrbuch der Strafrechtswissenschaft, Göttingen, 1827, 178.

[36]) Anselm v. Feuerbach, Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts, Giessen, 1840, L. S. Salchow, Lehrbuch des gemeinen in Deutschland geltenden peinlichen Rechts, Halle, 1823, 76.

a úřednictvo, nepřátelská stavům, ignorovala i v právu trestním jejich privilegia. Zemský řád pro Rakousy nad Enží z roku 1559 zavádí do všech soudů, také do soudů zemských pro zločiny v něm uvedené. O šlechtických trestních výhodách není tu žádné zmínky. Výslovně se naopak stanoví, že zemský hejtman může šlechtice pro zločiny zatknouti. V Čechách justifikace pobělohorská a absolutistický režim nepřipouštěly nějakých výhod pro šlechtice, ač obnovené zřízení zemské (R XXXI) recipovalo městské trestní právo, obecným právem trestním mnoho promíšené. Pro pány a rytíře zachovalo se jen zvláštní forum zemského soudu, třeba by na gruntech městských koho zabili. Tak to bylo také v právu polském. V právu maďarském, které ovládáno bylo obecným právem trestním, šlechtic, který dopustil se krádeže, byl stínán, nikoliv věšen. Landesordnung z roku 1666 (Cap. IV.) stanoví sice, že rouhání se trestá »nach Gelegenheit und Gestalt der Person«, ale trestá i šlechtice pro opovědnictví a pohoršivé jízdy a výtržnosti (tit. VII. a XV.). Podle braniborského revidovaného zemského práva z roku 1685 trestá se pro rouhání »Adel oder Unadel«, pro falešnou minci pak je bez rozdílu provaz nebo meč. Proti bojům šlechtickým vyšel tu roku 1657 edikt, který byl také do pruského Landrechtu převzat. Šlechtic trestal se pro souboj na 6 let ztrátou svých titulů. Nesměl se zúčastniti žádných čestných schůzek a hostin, nesměl nositi kord anebo nějakou zbraň. Po uplynutí 6 let navrátil se k předešlému stavu, když dostal milost od vladaře a veřejně odprosil odpůrce.

V zemích rakouských odpírá Theresiana (čl. 11, § 11) soudci, aby při polehčujících okolnostech hleděl na šlechtické zrození. Vyhrazovala to vladaři. Trestní patent z roku 1787 zmiňuje se v § 34 o šlechtictví jen při zostření trestu. Je jím ztráta šlechtictví. V patentu o trestním řízení z r. 1788 není také o nějaké výhodě šlechtické žádná zmínka. Trestní zákon západohaličský z r. 1796 vztahuje se na všechny osoby bez rozdílu. Podle § 35 c) a e) vyslovuje se v rozsudku, že šlechtic ztrácí pro svou osobu všechna práva, která mu příslušejí podle zřízení dědičných zemí. Osoby stavu panského a rytířského pozbývají členství v stavovské matrice, osoby, náležející k universitě, vymažou se z universitní matriky. Příznačné je pro tuto dobu, co od císaře Františka II. rakouským stavům bylo řečeno, když po zavedení josefinského

soudního řádu žádali, aby jim císař povolil »judicium parium«. Císař to odmítl. Stát nespočívá více na feudálním zřízení. Má stálé vojsko. Základem státu jsou ti, kdo stát svými berněmi a svými vojíny vydržují. To nejsou stavové, ale jiní obyvatelé. Když stavové chtěli, aby jako svědkové nemuseli přísahati před soudem, nýbrž podle svých výsad mohli se při svědectví odvolati na svou víru a čest, odvětil jim císař, že takové přednosti byly by libovůlí, která by ostatní občanstvo musila znepokojiti. Jeden šlechtic v úřadě jim pak odpověděl, že rovnost občanská všech tříd stala se právem všeho lidstva.[37])

Trestní zákon o zločinech a těžkých policejních přestupcích z r. 1803 stanoví taktéž v § 23, že k trestnímu rozsudku má býti připojeno, že se šlechtictví pozbývá. Tento předpis vyskytuje se také v § 27 a) trestního zákona z r. 1852.

Rovnost lidí podle přirozeného práva jednala však s lidmi jako s matematickými čísly. Byla to největší nerovnost, která kdy existovala. Činy lidské nejsou si rovny, také ne zločiny. Nejsou si lidé rovni, a také ne zločinci. Moderní kriminalisté všímají si každého zločince zvláště. Ukládají mu trest jiný podle toho, zda je to zločinec příležitostný, zpětný nebo nenapravitelný. Před trestním soudcem vyskytuje se tedy nerovnost pachatele poznovu.

---

[37]) Dr. Hermann Meynert, Kaiser Franz I., 226.